





# АУТОБИОГРАФИЈЕ И МЕМОАРИ

Зборник радова са трећих  
Михизових сусрета  
(2024)

Уредио  
Владан Бајчета



Матица српска, Нови Сад / Српска читаоница, Ириг  
2025

## САДРЖАЈ

7 | Уводна ријеч

### I

- 15 | Тијана Тропин  
АУТОБИОГРАФИЈА БРАНИСЛАВА НУШИЋА ИЗМЕЂУ  
РАЗЛИЧИТИХ ЖАНРОВА
- 27 | Немања Каровић  
ИНТИМНЕ МАПЕ ЈЕДНОГ МОГУЋЕГ ЖИВОТА: АУТО-  
БИОГРАФСКА ПРОЗА СТЕВАНА РАИЧКОВИЋА
- 63 | Марко Аврамовић  
СУСРЕТ ИЛИ РАСТАНАК С ИДЕНТИТЕТОМ – СЕЧАЈ  
СЕ ВЕЧКРАТ НА ВАЛИ АЛЕКСАНДРА ТИШМЕ
- 93 | Миломир Гавриловић  
ЗАСТРАШУЈУЋИ РАЈ: СЕЋАЊА ЧАРЛСА СИМИЋА

### II

- 135 | Јасмина Ахметагић  
ДРУГИ ЖИВОТ СТАНИСЛАВА КРАКОВА: ЖИВОТ  
ЧОВЕКА НА БАЛКАНУ
- 155 | Жаклина Дувњак Радић  
ИРОНИЈА И ТРАГИКОМИЧНИ СВЕТ У ЕМБАХАДАМА  
МИЛОША ЦРЊАНСКОГ
- 201 | Гојко Божовић  
ХРОНИКА БЕСУДНЕ ЗЕМЉЕ МИЛОВАНА ЋИЛАСА:  
ОД ВЛАСТИ ДО ПОБУНЕ, ОД РЕВОЛУЦИОНАРА ДО  
ПОБУЊЕНИКА
- 217 | Владан Бајчета  
ДНЕВНИЦИ – О ДРУГОМЕ: ЗАПИСИ БРАНКА ЛАЗА-  
РЕВИЋА И РАДОВАНА ЗОГОВИЋА О ИВУ АНДРИЋУ

---

245 | Бојан Ђорђевић  
ФИКЦИЈА И ФАКЦИЈА: ДНЕВНИЧКИ И МЕМОАРСКИ  
ЗАПИСИ БОРИСЛАВА ПЕКИЋА

III

263 | Марко Паовица  
*ЕФЕМЕРИС ДЕЈАНА МЕДАКОВИЋА НА ПРЕЛАЗУ ДВА  
ВЕКА*

427 | Никола Маринковић  
ПРИПОВЕДАЊЕ КУЛТУРНИХ ПРОМЕНА: *НОЈЕВА  
БАРКА* МИОДРАГА Б. ПРОТИЋА

443 | Сања Анђелић  
ИЗМЕЂУ ФИКЦИЈЕ И СТВАРНОСТИ: *ЕГЗИСТЕНЦИЈА  
И АНТИЕГЗИСТЕНЦИЈА* ПАВЛА УТРИНОВА

469 | Растко Лончар  
АУТОБИОГРАФИЈА (И) О МИХИЗУ: *МОЈ ЖИВОТЕ,  
МАЛО ЛИ ТЕ ИМА: ПЕСМЕ, СЕЋАЊА* ЉУБИШЕ БА-  
ЧИЋА

IV

491 | Горан Гоцић  
МОГУЋНОСТИ ИНТЕРАКЦИЈЕ БИОГРАФИЈЕ И  
(АУТО)ФИКЦИЈЕ: ВЛАСТИТО ИСКУСТВО

501 | Именски регистар

## ЗАСТРАШУЈУЋИ РАЈ – СЕЋАЊА ЧАРЛСА СИМИЋА

**Апстракт:** У раду се тумачи *Застрашујући рај: сећања*, биографско дело Чарлса Симића. Анализиране су његове жанровске одлике, обликоване на размеђи аутобиографије и мемоара, са елементима билдунгс романа, есеја, бележница и других микро и макро облика. Представљају се и Симићева историозофска промишљања, односно његово разумевање односа између појединца, колектива и историјских дешавања. Истакнута је и вешто изведена нараторска перспектива која је у истој мери обликована и према трагичком и према комичком регистру. Простор је остављен и за анализу многих значајних (ауто/мета)поетичких Симићевих ставова о улози уметности и књижевности. Такође, и за његов приказ америчког друштва. Указано је и на најзначајније поетичке одлике овог дела, са намером да се истакне не само Симићева поетичка разбокореност остварена у овом спису, већ и етичка утемељеност његових сећања.

**Кључне речи:** сећања, приповедање, мемоари, аутобиографија, есеј, аутопоетика, аутофикција, историја, Чарлс Симић

На прелому два миленијума, 2000. године, Чарлс Симић (Charles Simić, рођ. Душан, 1938–2023), амерички песник и есејиста светског реномеа а српског порекла, објавио је биографско дело насловљено са *A Fly in the Soup*. Уз наслов је придодата и жанровска одредница: *Memoirs*. У два издања на српском језику (2006, 2023) наслов, одлуком Весне Рогановић, преводитељке која је на српски језик донела и читав низ Симићевих



*Чарлс Симић*

књига есеја, као и једну публикацију у којој је сабрала вишегодишње разговоре и интервјуе вођене са њим, измењен је у *Застирашујући рај*, а жанровска одредница је преиначена у *сећања*.

Већ поменути наслови откривају о Симићевом спису и више него што је то уобичајено у оваквим приликама. Оригинални назив Симићевог дела директно алудира на наслов једне од Езопових кратких басни, у којој мува, упавши у врелу супу и схвативши да јој се смрт неумитно приближава, ипак са помиреношћу прихвата своју судбину. Притом, нихилистички или песимистични тон ове басне, иако га модерни читалац може са лакоћом замислити, готово потпуно је утишан тиме што мува прихвата свој усуд истичући и предност ситуације – умире, али ипак то чини на топлотом, нахраћена и напојена. Alegоричност приче, свакако, опомиње на филозофски начин посматрања човекове судбине који је, пре Езопа, усвојила и сачувала старогрчка усмена традиција. Лекција је сасвим директна – човек се са сваком недаћом, па и са оном крајњом, мора суочити не губећи разборитост, самим тим, ни способност да сагледа ситуацију и изван хоризонта који поставља скори удес. Могуће је, опет модерним погледом, уз ове стабилне емоције замислити и нешто субверзивног хумора са којим се прихвата судбина. Свакако, овакав, унеколико и филозофски, поглед на човеков усуд потребно је имати на уму када се промишља о делу које је написао аутор са чијом се судбином историја поиграла више него што је то обично случај.

Ни назив српског издања није случајно одабран. Потребно је имати на уму да је оно, превасходно у смислу рецепције, у понечему другачије од оних преведених на друге језике, будући да се у њему свом матерњем језику враћа аутор који је своју књижевну мисао оспојио у другој култури и другом језику – Чарлс Симић, рођен као Душан – са намером да исприча животну причу, која се тиче, макар при њеним почецима, и оних на чији језик је дело овом приликом преведено. Свакако да ће српском читаоцу дихотомије наше–туђе, српско/европско–америчко, домаће–страно бити привлачније



него осталима, те се можда у том светлу може ишчитати загонетка овог наслова. Небројени су они, који су, попут Симићеве породице, трбухом за крухом или бежећи од какве невоље, отишли у земљу која је нудила имигрантима утопијску понуду новог и бољег живота. Самим тим, метафора која најављује једну огољену верзију *америчкој сна*, којег је, упркос свему, не само достигао, него по чувењу и умногоме премашио један *наш* човек, пробивши нормирану границу очекивања у оној мери која га је довела до тога да буде проглашен националним песником америчке културе – свакако има своју емфатичку, па и амблематску вредност. Такође, у светлу године у којој је ово дело објављено, дакле, непосредно након агресије на СР Југославију од стране НАТО пакта, треба имати на уму и компликовани дијапазон емоција који Срби, већ зависно од своје идеолошке позиције и степена освешћености свог рецентног историјског искуства, заузимају напрема САД-у, и који се креће од апологетског и придворичког колонијалног поклонства па све до отворене мржње.

### Проблеми жанра и структуре

Уводни мото Симићевог дела, свакако, није произвољно одабран. У питању је цитат преузет од чувеног америчког писца крими-романа, Рејмонда Чендлера: „Не причајте ми заплет... ја сам само епизодиста.” Иако овакав мото унеколико алудира на то да је *Застирајући рај* својеврсна *аутиобиографија о друјима*, ипак није тако, јер је Симићева животна судбина неоспорни тематски и наративни стожер овог дела. Уводни цитат је најпре од значаја јер кореспондира са, заједно са целокупним првим поглављем, два значајна историозофска, па и метафизичка става – судбинским случајем који дефинише човеков живот и историјским детерминизмом који га неминуно обликује. Такође, опаска о заплету из цитиране реченице, као и напомена о узредној и епизодној позицији иначе централног лика приповести упућује и на жанровско колебање које је у основи овог дела. Пратећи стару поделу оваквог

типа историографске прозе – према којој је аутобиографија концентрисана на приказ животног пута главног јунака и његову личну историју, док је приповедни окулар мемоара шире постављен и упућен ка приказу једног друштва и историјског времена (или више њих) – *Застирашујући рај* се поставља тачно на средину између ове две приповедне тежње, самим тим, и ова два жанровска облика. Нити је Симићева лична историја потиснута многим описима прилика у српском и југословенском предратном, ратном и поратном друштву или приказом поратног Париза и, касније, француске унутрашњости, и урбаних прилика у Њујорку и Чикагу педесетих и шездесетих година прошлог века, нити су описане прилике тек платно на којем се досликава Симићева животна авантура. Мемоарски и аутобиографски елементи су спретним приповедним решењима увезани у јединствену приповедачку целину, коју најпрецизније, и то не само у жанровском смислу, одређује поднаслов српског издања – *сећања*. Као и у Симићевим есејима, директна повезаност личних искустава и историјских дешавања која су их обликовала омогућиле су аутору да лична искуства разуме преко историјских догађања, и обратно.

Будући да је исповедни говор једна од одлика *Застирашујуће раја*, као и то да је готово на свакој страници присутно приповедање „у којем субјект открива себе”<sup>1</sup> кроз испричана искуства, могуће је отићи корак даље у жанровском одређењу и овај спис одредити као исповест, понајвише због истакнуте приповедачеве потребе да укупан збир сећања-фрагмената увек у јединствену текстуалну целину, са намером „да коначно стекне потпуност која му недостаје, цео свој лик”.<sup>2</sup> На моменте, овакве исповедне деонице подсећају и на дневничке уносе, што додатно усложњава жанровско одређење, будући да је и *Застирашујући рај*, попут Симићевих есеја, устројен према потреби „самооткривања и самодоказивања индиви-

---

<sup>1</sup> Марија Самбрано. *Визија и искуство*. Превела Александра Манчић. Службени гласник: Београд 2011, 18.

<sup>2</sup> *Истио*, 23.

дуалности”,<sup>3</sup> као и према приповедној намери да се индивидуално искуство самери са историјским дешавањима.

Упркос стабилном односу мемоарских и аутобиографских елемената, жанровска нестабилност овог дела, па и његова хибридна лако је уочљива. Симић сасвим лако прелази из једног приповедног регистра у други и, што је од већег значаја, такви приповедни скокови обликују специфичан темпо приповедања, и већ на самом почетку привести упозоравају читаоца да прича пред њим није написана традиционалним приповедачким средствима. У том смислу, истичу се и многи унети путописни пасажии који се најчешће обликују кроз фланерску перспективу. Било да је у питању Београд, Париз, Њујорк, Чикаго или неко друго место, оно је увек скенирано концентрисаним погледом радозналост шетача. Штавише, из ове позиције најчешће је подешена приповедачка оптика када је потребно представити одређено место или простор. Симић(ев) фланер подсећа свакако, на Бодлеровог, и то најпре у поглављима која се дешавају у Паризу, где, готово искључен из друштва, налази каткад забаву, али знатно чешће разлог за рефлексију, посматрајући град и неуређену гомилу која се њиме креће. Међутим, без обзира што и приповедач *Застирајућеј раја* проналази извесно задовољство „у ономе што се таласа, покрету, у несталности и бескрајности”,<sup>4</sup> у Симићевом случају није у питању никаква филозофија живота, ни са задовољством прихваћена егзистенцијална позиција доколичара – већ егзистенцијална нужда и невоља. „Бити изван своје куће, а ипак се свуда осећати као код своје куће, бити у средишту света и остати сакривен свету” – Бодлеров фланер ужива „у свом инкогниту”.<sup>5</sup> Симић, још увек Душан, невољни фланер на улицама Париза је избеглица која се ни на једном месту не осећа као код своје куће коју је морао напустити, и

---

<sup>3</sup> Михаил Епштејн. *Есеј*. Превела Радмила Мечанин. Народна књига / Алфа: Београд 1997, 8.

<sup>4</sup> Шарл Бодлер. *Сликари модерној живоји*. Превео Бојан Савић Остојић. Службени гласник: Београд 2013, 46.

<sup>5</sup> *Истис*, 46–47.

остаје скривен пред светом који га не примећује не због самопрокламоване позиције доколичара, већ због наметнуте позиције странца. У америчким поглављима, свакако, и позиција странца и избеглице ће унеколико бити и измењене у позицију вољног емигранта, али ће изопштеност из гомиле и поглед којим се град проматра као поприште свакодневне потребе за откривањем сопственог бића, уједно и идентитета – остати одлика Симићевог приповедног поступка, која се, осим у прози, каткад п(р)ојављује и у његовој поезији.<sup>6</sup>

Са друге стране, свеколика тематска грађа којој је једини заједнички именитељ Симићево животно искуство, сабира се у целину и према захтевима који се могу препознати у романескној грађи. Са модерним теоријским приступима, посебно у рецентном књижевноисторијском тренутку у којем је готово постала теоријска мода да се свака аутофикцијска проза окарактерише као роман, лако би се нашао и онај према којем би се ово дело на тај начин одредило. Такав приступ не би био сасвим неоправдан, будући да су одређени пулсирајући биографски моменти уређени на начин на који се то понајчешће чини у билдунгс романима, те су, будући да је *Застірашујући рај* и прича о Симићевом одрастању и стасавању, неминовно неки тропи овог типа литературе уписани у сам текст.<sup>7</sup> Нарација, не рачунајући оквирна поглавља, прати Симићеву животну авантуру од раног детињства, (једно од првих запамћених искустава је немачко бомбардовање

---

<sup>6</sup> Уп: „Град у поезији Чарлса Симића јесу улице на којима су неки чудни људи, просјаци, лудаци, мистици, гатаре, бескућници и заљубљени парови који ништа од тога не виде. Понекад су улице пусте и предмет песниковог занимања постаје неки излог, прашњав и неугледан, чији ће изложени експонати закупљати машту до краја дана или краја шетње. Шетња кроз град или шетња кроз стихове Чарлса Симића необичан је облик фланеризма, спој неугоде и задовољства, физичке непријатности и духовног уздизања.” – Бојана Аћамовић. „Град у поезији Чарлса Симића”. *Поља*. Год. LXVIII бр. 542. 2023, 151.

<sup>7</sup> У једном критичком тексту објављеном у домаћој периодици поводом *Застірашујућег раја*, забележено је како је Симић, који никада није објавио роман, ипак у овом делу „репрезентовао романескни свет”, те да његова сећања постају „роман о сећању”. – Марија Ненезић. „Роман о сећању”. *Полићика (Културни догађај)*. Год. CXXI бр. 39684. 2024, 4.

Београда 1941. године), па све до одласка од родитеља, потом и у војску, што прате и епизоде стасавања младог песника. Начин на који се, на размеђи више различитих жанровских конвенција, приступа животној грађи и на који се она распо- ређује, пратећи емотивни императив који контролише нара- цију и уређује, помоћу технике колажа и монтаже и, на момен- те, пратећи асоцијативну нит, низ мањих или већих целина, односно фрагмената, приближава *Застирашујући рај* и једном другом, унеколико и експерименталном, романескном обли- ку – лирском роману. Треба напоменути и то – уз свест да је Симић, (награђен Пулицеровом наградом за збирку песама у прози *Свеј се не завршава*), оставио више сведочанстава о записивању стихова и прозних фрагмената, и њиховом пре- плитању – да међу унетим микроцелинама има и оних које би се сасвим лако могле из прозног облика преломити у стихове.<sup>8</sup>

Међутим, највећу жанровску динамику овом делу обез- беђује присуство једне друге форме – есеја. Симић је аутор више књига есеја, од којих је седам преведено на српски језик, уз једно издање изабраних есејистичких текстова, и, несум- њиво, врсни есејиста, и не би било претеривање одредити га бољим есејистом него песником. У *Застирашујући рај* је унет значајан постотак текста већ објављеног у његовим есејима, што се може пратити на неколико нивоа, односно према уне- тим микро и макро целинама.<sup>9</sup> Неколика цела поглавља су заправо већ објављени есеји, односно самостални текстови штампани, пре објављивања овог списка, у периодици или Симићевим књигама есеја. Заправо, не само да су цели есеји, или фрагменти есеја унети у нарацију, већ се, у једном тренут- ку, приповедање откида од традиционалнијег типа приказа који још увек није напустио дијахронијски ток и постаје без-

<sup>8</sup> В. Чарлс Симић. „Песма у прози”. Превео Драган Бабић. *Поља*. Год. LXVIII бр. 542. 2023, 26.

<sup>9</sup> И сам Симић насловима неких од својих књига есеја, (рецимо: *The Unemployed Fortune-Teller: Essays and Memoirs*; *Orphan Factory: Essays and Memoirs*), унеколико назначује да умањује дистанцу између есеја и мемоарских и аутобио- графских текстова.

мало ређање већ штампаних есеја.<sup>10</sup> Такође, не рачунајући оквирна поглавља, готово свако од осталих, које није већ објављени есеј, у себи садржи мање или веће целине преузете из већ објављених текстова. На неким местима су оне сасвим вешто унете у оквирну нарацију, усклађене са наративним током одређеног поглавља. На другим су то тек фрагменти унети наизглед немотивисано у оквирни текст. Неретки су и читави низови страница који се састоје од оваквих фрагмената – цртица, сећања, утисака – лабаво повезаних, а каткад готово и неповезаних у приповедну целину, осим оне најшире, која припада Симићевој приповедној свести и позицији аутора и наратора. Треба напоменути и значај временске дистанце као још један могући реметилачки фактор по кохезивну постојаност овог дела. Наиме, фрагменти и есеји унети у *Застірашујући рај* настајали су током две деценије, почев од раних осамдесетих година прошлог века.

Две су последице Симићеве одлуке да на немалом простору већ написаних есејистичких текстова гради своја животна сећања. Прва је структурна нестабилност овог дела. Почетно и последње поглавље су издвојени, као уводно постављање значајних тема и закључни излазни коментар. Од другог до деветог, Симић приповеда о својим сећањима везаним за Београд и Србију. Следећа два су везана за егзил у Паризу, док од једанаестог почиње приповедање о Америци које се окончава привременим повратком у Европу, односно, одласком у Немачку и Француску на служење војног рока. Поглавља локализована у Београд и Париз обогаћена су многим реминисценцијама. Међутим, одржана је оквирна лабаво успостављена линеарна концепција везана за дијахронијски и казуални

---

<sup>10</sup> Чак и летимични преглед Симићевих књига есеја открива неке од оних који су унети у *Застірашујући рај*. Рецимо, деветнаесто поглавље састоји се од есеја „Вечера код стрица Бориса” и „Распевани Симићи”, двадесет и треће поглавље је есеј „Храна и срећа”, двадесет и пето је текст „Фрулаш у јами”, двадесет и шесто је есеј „Незнани Чарлс”, двадесет и седмо је „Тајна среће”, док је двадесет и осмо поглавље „Похвала погрда”. Темељнијим увидом у целокупни есејистички опус Чарлса Симића, који јесте већином, али не и у целини пренет на српски језик, овај би се списак могао лако допунити.

развој радње. Многе дигресије и епизоде усложњавају временске планове, чак их каткад сасвим измештају, али ипак нема сумње да је, на најширем приповедном плану, *Заси́рашујући рај* постављен као прича која почиње, развија се и завршава, пратећи Симићеве године одрастања. Слично је и са америчким поглављима, мада у њима сама нарација почиње да се раслојава, иако се номинално дијахронијско приповедање не напушта. Хаотичност велеградског живота се огледа и у структурном и жанровском окриљу преко мноштва унетих фрагмената, епизода, микро и макро есеја. Међутим, након двадесет и другог поглавља (када се, условно речено, завршава и аутобиографска и мемоарска нит овог дела, односно, престаје да се прати Симићево животно искуство, одрастање и сазревање), почињу да се нижу искључиво његови раније објављени есеји, који потиру до тада лабаво успостављену дијахронијску нит. Уједно се одустаје и од временске перспективе, такође и од даље систематичне и развојне нарације везане за Симићев живот и искуства, те ова поглавља делују као накнадно придодати закључни ставови једне зреле свести, утисци већ формираног и окушаног искуства. Такође, губи се и она специфична нит везана за аутобиографска дела која повезује искуства прошлости са зрелом свести садашњости и која се самоодређује кроз преиспитивање саме прошлости, а каткад и позиција и ставова заузетих у садашњости. Последња поглавља *Заси́рашујућеї раја* исписује већ дефинисана и интелектуално монолитна свест, која у приповедање уноси и коначне оцене и ставове, и на тај начин се указује супремативном у односу на одбачену позицију приповедача који износи своју животну причу, покушавајући да искуства и сећања отргне од заборав. На плану структуре, лабава, али успостављена форма почиње да се урушава када се приповедање из хронолошки лабаво уређене хронике, већ уздрмане многим унетим епизодама и токовима, преобликује у низање есеја који су експликација ауторових, будући да су позиције аутора и наратора спојене, сумарних размишљања о постављеним проблемима. Самим



тим, идејна, тематска и мотивска значајна места која су постављена и развијена до двадесет и другог поглавља, након њега добијају разрешења која, иако идејно и тематски блиска, нису изведена из оних искустава која су забележена у Симићевим сећањима. Континуитет и развој његове мисли унеколико је на тај начин прекинут.

Свакако, не рачунајући последњу четвртину *Засѣрашујућеј раја*, дијакхронијски организовани део Симићевог списка је, будући да су у њега унете многе већ написане есејистичке целине, лабаво увезан у јединствену наративну и структурну целину. *Засѣрашујући рај* се, стога, може разумети као дело које је настало техником колажа, спајањем већ написаних пасаж са онима који су написани за ову прилику и чија је функција да тешње увежу остатак приповести у целину. Симић није у потпуности успео у овоме, што доказује и одлука да одустане од те стратегије и да се концентрише на избор есеја унетих пред крај списка. На тај начин, ово дело затвара низ есеја на разнолике теме, усклађен тематски са предлошком, али видно накалемљен на крај овог дела.

Друга последица на овај начин замишљеног и обликованог текста видљива је у самом приповедању, односно у причи и причању. И приповедни поступак, и тематски дијапазон и свеопшти тон Симићевих есеја неминовно одређују и *Засѣрашујући рај*. Његов есеј одликује хибридношћу форме, наоко нехајан однос према временским равнима и распореду унетих епизода, затим жанровска флуидност, скоковито кретање између различитих екскурса попут мемоаристичког или публицистичког, укинута дистанца између аутофикцијске и ауторске позиције и распојасаност мисаоних токова, али и мисаоних рукаваца, епизода, дигресија, паралела и опаски које су тек кроз излазне ставове есеја увезани у целину. Све наведене приповедне особености сасвим складно функционисау у сажетијој форми, било краћег есеја или чак блога, било дужег, класичног, огледа, али, у већој целини као што је *Засѣрашујући рај*, пре су елементи који раслојавају приповедачки



фокус, но што га усмеравају ка вешто вођеној приповести.<sup>11</sup> У том смислу, овај спис стоји амбивалентно према обимном и вредном Симићевом есејистичком опусу. *Застирашујући рај* није сумарно место његове есејистичке мисли и књижевног искуства, иако постоје назнаке да је то била ауторова намера. Такође, није ни допунско штиво његовим есејима. *Застирашујући рај* је на пола пута од обе ове намере – и репозиторијум свих значајних Симићевих тема, које је, најчешће, на другим местима и краћим форматима мисаоно успешније и естетски складније представио; и једна широко заснована панорама на којој су сви њему значајни тематски оквири доведени у лабаво изведену каузалну, дијахронијску и тематску везу, и што је најзначајније, представљени као израз једног јединственог животног искуства.

На све већ поменуто треба додати и немало унетих микрожанрова – лирске песме (и Симићеве и других песника), прозни пасаж и цртице преузети из туђих дела, фрагменти џез, кантри и блуз песама (али и оних које припадају случајним пролазницима или уличним скитницама), разни цитати и лапидарни гномски искази, спискови, снови, на многим местима разасути написи из бележнице и други случајно или намерно забележени записи, дневничке белешке, цртице, крокији, самостални фрагменти попут друштвених коментара, филозофских или метафизичких промишљања. Неке од ових микро целина вешто су увезане у оквирну нарацију, док су друге наоко тек унете у текст. На тај начин, *Застирашујући рај* задобија још један жанровски квалитет – на многим местима

<sup>11</sup> Симићеве есеји су огледни пример есеја као жанра „између”, који није „ни сасвим ‘чиста’ књижевност, ни сасвим ‘чиста’ критика, ни сасвим ‘чиста’ филозофија, спајајући у себи преимућства свих њих, а не подлежући ниједном од њихових ограничења”. – Јован Христић. „Судбина есеја”. У: *Јован Христић*. Приредила Бојана Стојановић Пантовић. Издавачки центар Матице српске: Нови Сад 2016, 134. Више о одликама Симићевих есеја у: Владислава Гордић Петковић. „Симићскејл, свет галантног губитништва”. *Поља*. Год. LXVIII бр. 542. 2023, 176–178; Миломир Гавриловић. „Српске теме у есејистици Чарлса Симића”. *Песници као есејисти: културни контексти друге половине 20. века: зборник радова*. Уредиле Јана Алексић и Милица Ђуковић. Институт за књижевност и уметност: Београд 2024, 209–212.

ово дело подсећа на бележнице, жанр који се у старијим временима најчешће једноставно именовао као *свеске*.

И однос према временским равнима је динамичан – Симић често прелази са даље прошлости на ближу, протеже се до садашњости, и јури између више постављених временских равни, што је на плану језика испољено најчешће преласком са перфекта на приповедни презент при казивању о прошлости у ситуацијама када сценичност или динамичност одређеног догађаја то захтева. Каткад такво скоковито приповедно кретање резултује сасвим успешним прозним пасажима. Истиче се, рецимо, сећање на савезничко бомбардовање Београда 1944. године и каснији сусрет, 1972. године, са песником Ричардом Хјугом, који је у поменутој савезничкој акцији учествовао као један од пилота.<sup>12</sup> На другим местима је пак мање вешто изведена временска веза између различитих пасажа. На страницама на којима је унето највише самосталних фрагмената, казуална и дијахронијска поставка се на кратко и укида, што није сасвим неочекивано, будући да је Симић дуго експериментисао са оваквим типом приповедања. У његовим књигама есеја може се пронаћи читав један минијатурни опус текстова у којима је своју мисао обликовао у фрагментима, заправо краћим прозним формама, скоро цртицама, које су дозвољавале наоко немотивисану повезаност између асоцијативно увезаних песнички интонираних слика или приповедних ситуација. Једна од таквих целина, која се, дуго времена, провлачила по Симићевим књигама есеја, посвећена је управо Симићевим сећањима, и она се, у једној од својих коначних верзија, може пронаћи и у жанровски флуидној књизи *Чудовишће воли свој лавиринт*. Почетна целина ове књиге сачињена је од већ поменутих фрагмената који бележе низ епизода Симићевог одрастања.<sup>13</sup> Нека од њих су упечатљива,

---

<sup>12</sup> Краћа верзија ове приповедне целине се налази у есеју „Фабрика сирочади”. – Чарлс Симић. *Фабрика сирочади: (есеји и сећања)*. Превели Весна и Драшко Рогановић. Paideia: Београд 1999, 41.

<sup>13</sup> В. Симић Чарлс. *Чудовишће воли свој лавиринт: бележнице*. Превела Весна Рогановић. Архипелаг: Београд 2018: 7–22. У овим белешкама, за које је

попут приче о шлему пуном ваши који је дечак Симић скинуо са леша једног нацистичког војника, или попут сећања на бег из Југославије са мајком и млађим братом кроз словеначке и аустријске шуме. Готово све од ових цртица имале су детаљнију разраду у *Застрашујућем рају*, а неке од њих се, попут другопоменуте, истичу, будући да описују неке од најзначајнијих Симићевих дечјих искустава. Чак су и одређени фрагменти, попут сећања на први еротски доживљај, готово реч-по-реч пренети у Симићеву књигу сећања.<sup>14</sup> Овакви примери уношења есејистичке или друге прозне грађе у књигу сећања указују на то да, ако *Застрашујући рај* икада буде приређен у критичком издању, уредник може очекивати да га чека огroman текстолошки напор.

Изненађује да овакав жанровски галиматијас није прерастао у приповедни фијаско. Два су, чини се, разлога томе. Први је, свакако, то што је, у форми есеја, Симић изузетан приповедач, те ни дужа форма, па чак ни колаж већ написаних делова и оних дописаних као везивно ткиво не може драстично умањити вредност његовог приповедања. Други лежи у чињеници да Симић показује готово пословичну немарност за жанровску постојаност његовог дела – његова основна по-

---

забележено да припадају „особеном минималистичком нон-жанру који је био и Симићев идеал, а који му дозвољава да размишља и изражава се у сликама, фрагментима и крајње неочекиваним асоцијацијама, слободно лавирајући између 'метафизике, гастрономије, поезије, шале, мистицизма, жена и ко зна чега још'”, најлакше се примећује, у најужем формату представљена и филтрирана, Симићева потреба да се ослободи ограничења која намеће жанр или књижевни облик. Уп: „Необавезне белешке лирског набоја, које је Чарлс Симић записивао целог живота и сабрао их у књизи *Чудовиште воли свој лавиринт*, врхунска су поетско-филозофска сублимација тог нон-жанра којим је заоденут и читав његов раскошни опус.” – Весна Рогановић. „Свет по Чарлсу”. Поговор. У: Чарлс Симић. *Застрашујући рај: сећања*. Превела Весна Рогановић. Архипелаг: Београд, 2023, 201. Оваква приповедна стратегија, мада не у свом најрадикалнијем виду, остварена је и у *Застрашујућем рају*, и у њој се крије порекло Симићевих приповедних поступака: асоцијативног кретања међу сећањима, лако изведених приповедних скокова између конвенција различитих жанрова, емотивно обојене селекције приступљеној грађи, односно, сећањима, олабављене и казуалне условљености и дијахронијске позиционираности исприповеданих сећања.

<sup>14</sup> Уп. Симић Чарлс. *Чудовиште воли свој лавиринт*, 9. и Чарлс Симић. *Застрашујући рај: сећања*, 33.

треба је да исприповеда оно што жели, да укаже на ужасе којима је сведочио и да истакне сваку прилику у којој се радовао животу или урнебесно насмејао. Ту се његова приповедачка амбиција зауставља, осим ако није могуће да се притом и забави пишући о свом животу. Жанровска питања се повлаче пред емфатичким намерама аутора. Самим тим, насупрот свакој наративној логици која би се усредредила на уређењу узрочно-последични след представљања једне животне приче супротстављена је ауторова потреба да своје животно искуство провуче кроз строго искуствено решето, и да истакне оне појединости које се њему чине значајним, суспендујући сваку мемоарску или аутобиографску логику приповедања која би тежила целини или потпунијој репрезентативности. *Застірашујући рај* тако чини бривијар оних искустава које је његов аутор одлучио да сачува од заборава, те је стога у њему могуће да се посвети исти приповедни простор неком наоко ефемерном искуству – као што је испијено пиво на једној од прометних њујоршких авенија или уживање у тањиру пасуља – као и неком, у историографском смислу, привлачнијем мотиву – као што је учешће Симићевог деде по мајци у Мајском преврату или сусрет његове избегличке породице са кнезом Павлом у поратном Паризу. Оваква потреба – у потпуности мотивисана самовољом једне песничке самосвести, која бира да очува од заборава не само културни или историјски контекст, већ развој једне осећајности и како епохална догађања тако и животне ситнице које су је одредиле – ипак обезбеђује овом спису приповедну кохерентност коју његова жанровска флуидност и поливалентност, односно, неуређеност, не обезбеђује. Симићева намера није, изгледа, ни била да приложи заокружену причу о свом животу, нити да детаљно представи друштвени и историјски контекст у којем је одрастао и сазрео – већ само да забележи оно што је у свему томе било вредно сачувати од заборава. Стога, на концу, *Застірашујући рај* заиста јесу *сећања* – ни мање, ни више.

## Историозофска утемељеност Симићевих сећања

Мото преузет од Рејмонда Чендлера указује се занимљивим и при разумевању Симићевих промишљања о судбини појединца у историји, која су неминовно обликована на основу његових животних искустава, и, самим тим, посве значајна у спису у којем о њима приповеда. Позиција епизодисте у једном ширем, историјском смислу, односно на панорами глобалних историјских догађања, уводи у *Застирашујући рај* две значајне идеје које одређују судбину и појединца и колектива – историјски детерминизам и судбинску случајност. Симић, потакнут својим личним историјским искуством, у многим есејима, као и у *Застирашујућем рају*, и то у првом, уводном поглављу, потцртава значај који велика историјска дешавања, уз пратећа политичка и идеолошка струјања, имају на човекову судбину, неминовно је обликујући и усмеравајући. Сваки облик личне слободе, као, уосталом, и свако човеково испољавање подређени су, *детерминисани*, историјским догађањима који их ограничавају и обликују, као и *случајем* који је човека поставио у одређени друштвени контекст.<sup>15</sup> Застрашујућа помисао да је тек пука случајност одредила да ли нечија судбина, у зависности од контекстуалних околности његовог рођења и одрастања, у мањој мери или потпуно условљена наложима историјског тренутка упућује на сурови закључак – човек је готово небитан пред незаустављивим токовима историјских кретања. Већ почетни пасус *Застирашујућеј раја* указује на овакав сентимент:

---

<sup>15</sup> Уп: „Симићев концепт историјског детерминизма је посве једноставан – човекова судбина, па и судбина колектива, у потпуности је условљена историјским процесима, те питање слободе или слободне воље постаје сасвим небитно у историјским приликама које дефинишу људско егзистенцијално искуство.” – Миломир Гавриловић. „Српске теме у есејистици Чарлса Симића”, 227. Овакав историозофски став Симић доследно примењује и у својим есејима, и неретко, као у тексту „Одрод”, образлаже ову идеју на сопственом примеру: „Док се завеса диже, седим го на ноши у дедином дворишту у малом селу у Србији. Година је 1940. Изгледам срећно. Дан је леп и сунчан, иако је Хитлер већ окупирао највећи део Европе. Наравно, немам појма да он и Стаљин потајно кују заверу да од мене направе америчког песника.” – Чарлс Симић. *Тамо где почиње забава*. Превела Весна Рогановић. Архипелаг: Београд 2016, 9.

Моја прича је сада већ обична, породична прича. Толико је људи расељено у овом веку, њихов број је огроман, а њихове колективне и појединачне судбине толико различите, па је немогуће да ја, или било ко други, поштено говорећи, тражимо за себе било какав специјални статус жртве. Поготово што се оно што се мени дешавало пре педесет година данас дешава неком другом. Руанда, Босна, Авганистан, Косово, бескрајно угњетавани Курди, и све тако. Пре педесет година били су то фашизам и комунизам, данас национализам и религиозни фундаментализам чине да се на многим местима живот претвара у јад и чемер.<sup>16</sup>

Очекивано, основу Симићевих промишљања чине лично искуство, одрастање у ратом захваћеној Југославији и поратно искуство избеглишта. Стога је неминовно рат истакнут као крајња тачка на скали историјских немира који уређују човекову судбину и од њега чине невољну жртву. Двадесети век Симић одређује *веком расељења*, па чак и добом у којем је извршен „експеримент са расељењем”<sup>17</sup> који се, према његовом мишљењу, неће скоро завршити:

„Расељена лица” назив је који су нам наденули још 1945, и то је оно где се сви ми, заправо, налазимо. Док седите и посматрате бомбе како падају у неком старом документарцу или две војске како напредују једна против друге, села и градове како нестају у ватри и диму, заборављате на људе шћућурене у подруму. У овом веку господин и госпођа Невинашце и њихове породице скупо су платили само због тога што су се тамо задесили. Они које је историја проклела, како су то марксисте волели да кажу, можда због припадности погрешној класи, погрешној етничкој групи, погрешној религији – а каква је то ваша – били су и настављају да буду непријатна опомена свих филозофских и националних утопија које су се извитопериле.<sup>18</sup>

Симићево лично искуство основа је оваквих шире постављених гледишта. Притом, Симић не симплификује разлоге

---

<sup>16</sup> Чарлс Симић. *Застірашујући рај*, 5.

<sup>17</sup> *Истио*, 84.

<sup>18</sup> *Истио*, 5.

за избеглиштво истичући рат и друге историјске потресе као основни потицај, већ представља и друге, политичке, идеолошке и контекстуалне разлоге за тај чин. Са мајчине стране, Симићева породица је припадала грађанском слоју, уз свештеничко и официрско залеђе, док су Симићи, пореклом из Шумадије, били сељаци и занатлије. Тек његов отац је почео да напредује на социјалној скали све до грађанског сталежа, везавши се пословно за западни капитал. Без обзира, или можда управо због тога што је Симићева породица кроз рат прошла несврстана ни у један од понуђених ратних или политичких табора, обе стране породичног наслеђа нису обећавале, што Симић детаљно приказује, могућност да се у ратном метежу и идеолошкој клими која је у Југославији након рата обликована пронађе друштвена сигурност и утемељеност:

Моја породица, као и толике друге, дочекала је да бесплатно види свет, захваљујући Хитлеровим ратовима и Стаљиновом освајању Источне Европе. Нисмо били ни сарадници Немаца, нити смо припадали аристократији, нити смо стриктно тражили политички азил. Као безначајна створења, нисмо сами доносили одлуке. Све су нам сервирале светске вође нашег времена. Као и многи други, и ми смо расејани, мада нисмо имали амбиције да лутамо даље од нашег суседства у Београду. Нама се тамо баш допадало. Прављене су нагодбе о сферама утицаја, поново су цртане границе, спуштена је такозвана Гвоздена завеса, а нас су раштркали са оно мало стварчица које смо имали.<sup>19</sup>

Симићева сећања стога отпочињу потцртавањем позиције у којој је човек постао, понет историјским догађањима – *нико*, односно, коме је историја као и небројеним другима указала на то да су „излишни и безначајни у било којој великој схеми”.<sup>20</sup> Са једне стране детерминисаност судбине историјским токовима и политичким и идеолошким приликама, а са друге, произвољност сваког појединачног случаја – основне

---

<sup>19</sup> *Истио*, 6.

<sup>20</sup> *Истио*, 8.

су историозофске позиције са којих Симић у *Застирашујућем рају* проговара не само о сопственој судбини, већ и о универзалној позицији појединца у двадесетом веку, његовој егзистенцијалној угрожености и, унеколико, безначајности напрема одређујућим друштвеним дешавањима. Одабравши да своја животна сећања започне одређујући и прихватајући улогу избеглице, Симић је поставио не само чврст историјски контекст свом животном па и историјском искуству, него је и унеколико покушао да на универзалну раван људског губитка постави историјску судбину свих оних које је *историја йроклела*: „Емиграција, прогонство, вађење из корена и претварање у парије, можда је најефикаснији начин осмишљен да појединцу утуви у главу да је природа његовог или њеног постојања крајње произвољна.”<sup>21</sup>

Због тога није неочекиван ни Симићев доследни антиратни сентимент, као ни отворено подозрење које показује не само према свакој идеолошкој или политичкој (али и религиозној) концепцији коју помиње, него и сваком виду институционалног системског поретка или уређења који контролише судбину појединца и колектива. Читав је низ његових есеја у којима деконструише свако иступање у име колективизма.<sup>22</sup> Будући да су неколика прва поглавља Симићевих сећања концентрисана на почетак рата и даљи живот под окупацијом, антиратна позиција је оснажена многим историјским догађајима преломљеним кроз невину визуру детета, а посебно кроз приказ ратне свакодневице. Иако су описи ширих историјских дешавања, попут савезничког бомбардовања Београда или освајања престонице од стране Црвене армије, постављени као значајне приповедне деонице чија је функција, осим приповедне, и да укаже на деструктивни бесмисао

---

<sup>21</sup> *Истио*.

<sup>22</sup> У том смислу, истичу се текстови „Олако схваћена моралност” – Чарлс Симић. *Анђели на жици за веш: изабрани есеји*. Превела Весна Рогановић. Архипелаг: Београд 2021, 63–68; и „Елегија у пауковој мрежи” – Чарлс Симић. *Незајослени видовњак: есеји и сећања*. Превела Весна Рогановић. КОВ / Ментор: Вршац / Панчево 1995, 44–50.



свеукупних (ратних) догађања, ипак ту приповедну и (по)етичку намеру, а уз то и Симићу прирођени и јасно артикулисани антиратни сентимент, најбоље истичу призори деце која су навикла да се играју „рата” међу рушевинама и лешевима. У том смислу, својом симболичношћу и значајем, а и због тога што ју је Симић унео у неколико својих есеја, истиче се (већ поменуто) сцена у којој дечја игра задобија застрашујући гротескни оквир: играјући се у свом суседству, млади Симић проналази неколико побијених немачких војника, присваја један од шлемова скинутих са мртвих тела, присвајајући на тај начин и вашке са леша. Ипак, иако у овим сегментима у којима Симић описује сопствено искуство рата не недостаје ни драматичности, ни трагичности, значајем се истиче једно, по приповедача, одређујуће искуство. Априлском бомбардовању Београда, као и Симићевом доживљају тог догађаја посвећено је неколико значајних страница његових сећања, међутим, сам епилог тих дешавања усложњава већ хаотична дечја сећања:

У згради преко пута погинуло је много људи, укључујући и породицу која је имала дечака мог узраста. Из неког разлога, то ме је прогањало годинама након тога. Стално су ми причали како је то била фина породица и како је то био диван дечак и како је чак помало личио на мене. То ми је деловало баш језиво, мада су ми ту причу старији непрестано препричавали с неком врстом слепог уверења о значају који би она за мене могла да има. Немам појма како је он изгледао, као што немам појма како сам ја изгледао у то доба, али сам га, док сам растао, све јасније видео пред очима, као да ми је био друг.<sup>23</sup>

На овом месту је Симићева позиција ратне жртве, касније преобликована у позицију избеглице, удвојена и постављена уз искуство смрти, толико блиске да је постала делом Симићевог унутршњег бића. Свеукупно гледано, Симићева детиња ратна сећања, са једне стране, делују као свеопшти *danse*

<sup>23</sup> Чарлс Симић. *Застрашујући рај*, 12.

*macabre*, у коме невољно учествују и живи и мртви, док, са друге, ипак успевају да задрже нешто од детиње перцепције, која, у својој наивности и оптимизму, ипак није потпуно потамњена спољним догађајима и, на моменте, у текст призива и аркадијску утемељеност. Свакако, накнадно присећање и приповедање условљавају и одређену дистанцу према проживљеном, и због тога Симићева ратна и избегличка искуства, поред трагичног тона, одређује и неочекивана доза антрополошког оптимизма. Насупрот очигледним призорима рата и недаћама при избеглиштву, дечје око примећује и поуздане знакове да човеков живот, иако потпуно подређен вољи историјских ексцеса, садржи и довољно животних радости, као обавезујућу и неопходну контратежу. Осуђујући тон који Симић везује за историјски детерминизам и случај као неминовни и непоуздани орјентир сваке судбине, по природи ствари, јасно је истакнут у поглављима у којима је описан Други светски рат и избеглиштво Симићеве породице. Међутим, такви тонови су ублажени када се фокус приче одмакне од ових искустава, иако се та позиција никада до краја не напушта, и провлачи се све до крајњих сегмената који затварају *Застірашујући рај*.<sup>24</sup> Насупрот постојању човека у историји, постоје и неисторијска његова искуства, свакодневна дешавања и мале радости, којима ће Симић посветити значајне странице својих сећања.

### Трагична комедија или комична трагедија?

Добро одабрани наслов америчког издања Симићевих сећања, *A Fly in the Soup*, погађа и две сасвим удаљене тачке на скали која раздваја антрополошки песимизам и оптимизам. Нескривена алузија на античку грчку басну уједно опомиње на мисао о неумитности човекове смрти, са свим значењским

---

<sup>24</sup> Разрешења или барем детаљнија промишљања Симићевих историозофских ставова нису унета у *Застірашујући рај*, већ би их требало тражити разасуте у обимној есејистичкој грађи, најпре у есејима, попут „Фабрика сирочади” – Чарлс Симић. *Фабрика сирочади*, 40–44; и „Зло: мени и рецепти” – *Истио*, 85–92.

валерима који потцртавају нерелевантност човекове животне авантуре која представља тек једну причу у мноштву сличних, (мува је, поред буве, најнебитнији, барем се тако чини, актер Езопових басни), али и истиче неопходну помиреност са судбином, древну мудрост која дозвољава да се у свакој, па и најодсуднијој невољи, пронађу искупљујући искуствени моменти. Једна општепозната флоскула тврди да је људски живот, када се посматра у појединостима, или у светлу искуства индивидуе, трагедија, док комедија постаје ако се посматра са удаљеније позиције. Код Симића нема такве амбивалентности, живот је уједно и трагичан и комичан у сваком тренутку и сваком облику испољавања. Није лако уједначити осећај трагичног и комичног, али Симић у томе успева, и управо је то ненаметљиво, али веома спретно изведено мешање регистра основни сентимент његове поетике, макар оне изведене у *Застирашујућем рају* и у већини његовог есејистичког опуса. Готово свака страница Симићевог списка опомиње на овај неминовни спој два поменута погледа на свет као (једини) могући начин да се представи човеково искуство. Након уводног поглавља, у којем Симић поставља своја историозофска размишљања, кратко друго поглавље је можда и најсликовитији пример ове Симићеве поетичке стратегије:

Имам фотографију на којој мој отац носи црни смокинг и држи прасе-сисанче под мишком. Стоји на позорници. ОDMAH поред њега стоје две тамнооке лепојке у кратким вечерњим хаљинама и кикоћу се. И он се смеје. Прасету су вилице разјапљене, али не изгледа да се и оно смеје.

Дочек је Нове године. Година је 1928. Налазе се у некаквом ноћном клубу. У поноћ су светла угашена и прасе се изгубило. У урнебесу који је настао због тога, мој отац је ухватио животињу која је скичала. Сад је била његова. Пошто се поклонии публици, узео је конопац од келнера и привезао прасе за ногу од стола за којим су седели.

Те ноћи, он и девојке посетили су неколико других места. Прасе је ишло с њима на узици. Натерали су га да пије шампањац и да носи новогодишњи шешир. 'Сирото прасе', рекао је мој отац много година касније.

У зору су остали сами, прасе и мој отац, пијући у некој механи поред Железничке станице. За суседним столом неки пијани свештеник венчавао је млади пар. Прекрстио је нож и виљушку да би благословио младенце. Отац им је поклатио прасе као венчани дар. Сирото прасе.

То, међутим, није крај приче. Године 1948, кад је мој отац већ био на путу за Америку а ми у Београду гладовали, обичавали смо да трапимо ствари за храну. Могли сте да добијете читаво пиле за добар пар мушких ципела. Наши сатови, сребрина, кристалне вазе и фини порцелан размењивани су за сланину, маст, кобасице и сличне ствари. Једном је неки стари Циганин пожелео очев цилиндар. Чак му није ни пристајао добро. Натукавши шешир преко очију, уручио нам је живу патку.

Неколико недеља касније дошао нам је у посету његов брат. Изгледао је успешно. Имао је златне зубе спреда, две наруквице, по једну око сваког зглоба. Тај други је, изгледа, запазио смокинг који смо имали. То је било тачно. Пустили смо те људе да шетају из собе у собу и хвале робу. Понашали су се као код своје куће, отварали су фиоке, вирили у плакаре. Знали су да се нећемо бунити. Били смо веома гладни.

У сваком случају, мој брат је изнео смокинг из 1926. Одмах смо видели да се човек заљубио у њега. Најпре нам је понудио једно, а затим два пилета за њега. Из неког разлога, моја мајка се заинатила. Пред нама су били празници. Хтела је прасе-сисанче. Циганин се наљутио, или се бар правио да је љут. Прасе је било превише. Моја мајка пак није попустила. Кад би нешто наумила, знала је да се ценка. Много година касније у Доверу, Њу Хемпшир, посматрао сам како излуђује неког трговачког путника. Понудио јој је бесплатни кауч, само да би је се решио.

Онај Циганин је био тврђи. Изашао је одлучним кораком. Затим је, неколико дана касније, дошао да још једном погледа. Стајао је и није ока одвајао од смокинга који је моја мајка у међувремену очеткала. Гледао је он, гледали смо ми. Најзад је дубоко уздахнуо, као човек који доноси тешку и неопозиву одлуку. Следећег дана добили смо прасе. Било је живо и изгледало је баш као оно на слици.<sup>25</sup>

---

<sup>25</sup> Чарлс Симић. *Застірашујући рај*, 9–10. Занимљиво је пратити варирање овог мотива, (божићног) прасета кроз Симићева сећања. Након рата, у годинама

На овом примеру је сасвим очигледна потреба да се раблеовски смешно, каткад и урнебесно представљање живота самери са трагизмом који је условљен детерминишућим историјским догађањима. И изблиза и издалека, људски живот је и комедија и трагедија, а Симић покушава, не поставивши се у потпуности, у аксиолошком смислу, ни на један пол, да представи сву сложеност и сву динамику развоја човековог искуства, пазећи да његово постојање не подведе децидно ни под трагички, ни под комички принцип, иако допушта превагу, на моменте и у зависности од тона ситуације коју описује, једног од два принципа. Иако има назнака, како у *Застирајућем рају*, тако и у многобројним есејима, да је комички принцип прирођенији Симићевим поетичким (па и личним) потребама, (чему сведоче многе странице у којима су описана ситна искуства и уживање у храни, пићу, музици, шетњи, доколицы, одмарању, друговању, флертовању и сличним активностима), ипак се неминовни баласт трагичког осећања увек пројављује као неопходна контратежа. У том смислу, „смех постаје егзистенцијална нужда, једина преостала одбрана од страха и бесмисла сваког крвопролића”.<sup>26</sup> Будући да Симићевој прози не недостаје, на моменте, осуђујући иронијски тон којим се обележавају извитоперености примећене у друштву и у понашању како колектива тако и појединца, па ни кајзеровски гротескни грохот којим се недостојни чиновни жигосу, чини се да он ужива приповедајући о разноврсним противречностима колектива и индивидуе, приказујући и човека и

---

када се формира комунистичко друштво, а Симићева породица покушава да се прилагоди том процесу, понављају се сцене размене породичне имовине за храну као израз породичне немаштине, која и под нацистичком окупацијом, као и за време обнове земље остаје типолошки истоветна. Другачијег карактера је следеће сећање у којем прасе игра значајну улогу: за време служења војног рока, Симић, као амерички војник послат у француску провинцију, посматра свог колегу из јединице који успева да ухвати дивље прасе. Но, без обзира на толике странице у којима је описано уживање у храни, до тога у овом случају не долази, већ се мотиву прасета дописује и нота егзистенцијалне језе. Наиме, будући да су „[п]редуго [...] гледали у очи том прасету”, Симић и његови садругови одбијају да учествују у уприличеној гозби. – *Истио*, 143–144.

<sup>26</sup> Весна Рогановић. „Свет по Чарлсу”, 203.

свет у свој његовој компликованој сложености, па и, на момен-те, бесмислености. Због тога не изненађују ни пробоји Симићу прирођенијег ренесансног смеха обнављања, којем је у основи прихватање човекових ограничења, очигледна нестабилност друштвених норми, али и жеља за учествовањем у таквом све-ту и у чиновима који означавају његово ритуално обнављање. Очигледна је, у Симићевом случају, потреба да се о таквом жи-воту и искуствима која га таквим чине пише. Међутим, рабле-овски сентимент његове прозе, који уме да доспе и у бурлескни повишени тон, зауздавају тек дубље осуде резервисане за про-мишљања о историји, о колективизму, политичким и идеоло-шким нормама, и сваком другом, према Симићу, нужно опре-сивном виду институционализоване моћи. У том смислу, чим се у његову приповедну нит уплете мисао о идеологији, његов есеј постаје „критичка форма”, и то, пре свега „као иманентна критика духовних творевина, [...] као критика идеологије”.<sup>27</sup> У Симићевој биографији, одрастању у рату и егзилу, лако је на-зрети оправдање идејној и поетичкој, па и етичкој потреби да буде увек на страни „обичног” човека и у дефанзивном ставу испред неисторијског појединца и његових слобода. Симиће-во целокупно књижевно дело одређује етичка потреба да се проговори у име одбране свих оних основних, а угрожених човекових искустава и у име осуде свих колективних, политич-ких и идеолошких намета који таква искуства угрожавају.

### Поетичка питања

Можда се, на првом месту, од животописа једног славног и признатог песника очекује да пружи одговоре на многа поетичка питања која могу осветлити и његов песнички опус. Симићевим сећањима не недостају такви пасажии, али се не може рећи ни да је он великодушно осветлио тамна места своје песничке радионице. Симић остаје увек на нивоу сећања док приповеда о свом животу и никада не упада у замку тумачења

---

<sup>27</sup> Теодор Адорно. „Есеј о есеју”. *Филозофско-социолошки есеји о књижевности*. Превели Надежда Чачиновић-Пуховски и др. Школска књига: Загреб 1985, 31.

чења својих дела, већ остаје на разини контекстуалног ауто-биографског нивоа. Шта је писао и због чега је на одређени начин и на одређену тему писао, шта је желео да постигне, а шта није успевао – то су питања којих се дотиче, али некаква, можда очекивана, аутопоетика није представљена. Наравно, низ је сећања која могу осветлити његов песнички развој и, пре свега, упутити на одређене узоре, али су и таква места одређена пре намером да представе самог наратора, односно Чарлса Симића, његове оновремене песничке жеље и потребе, него да његову вредну поезију представе у мери којој то свакако и заслужује. Стога, сећања која носе и нит аутопоетичких признања нису ретка, али су представљена у контексту аутобиографске приповести и кроз приказивање одрастања аутора. Такође, поред сећања везаних за књижевност, у истој, или чак већој мери, забележена су и промишљања о сликарству, у којем се окушао млади Симић, потом и о филму и музици, а у мањој мери и о другим уметностима.

У *Застирајућем рају* забележена су Симићева прва читалачка искуства, младалачка лектира и симпатије везане за српске јуначке песме,<sup>28</sup> затим откриће насушне потребе за читањем, први додири са француским, као и енглеским језиком и литературом, очева опсесија намером да напише књигу о фашизму и марксизму,<sup>29</sup> потом писање прве песме и почетни

<sup>28</sup> Није од мале важности ово Симићево признање, будући да је његова аутохтона веза са српском поезијом већ била порицана на другим местима. Уп: „Симић је дошао до српске народне песме тек након што је већ био објавио неколико књига. Са српским фолклорним и савременим песничким изворима Симић се, наиме, сусрео као лиричар кога је већ обликовала модерна америчка поезија, а у мање видљивој, али увек веома важној мери и француски надреализам.” – Алеш Дебељак. *Балканско брвно: есеји о књижевности „југословенске Атлантиде”*. Превела Драгана Бојанић Тијардовић. КЦНС: Нови Сад 2015, 194. Са модерним песницима попут Васка Попе и Ивана В. Лалића Симић се јесте сусрео тек након емигрирања у Америку, већ у зрелим младићким годинама, али је на више места посведочио о утицају који су на њега у самом детињству, пре одласка из Србије и Југославије, имале српске народне песме. В. и текст „Српске јуначке баладе” – Чарлс Симић. *Тамо где почине забава*, 83–87, који је заправо предговор избору српских јуначких песама објављен у САД-у под насловом *The battle of Kosovo*.

<sup>29</sup> „Покушао је да пронађе неки смисао у свему томе.” – Чарлс Симић. *Застирајући рај*, 69. Ова опаска, суштински, открива и Симићеву мотивацију, који

младачки покушаји, борба са утицајима и потреба да се пронађе сопствени глас, спаљивање првог рукописа, оправдање бављења уметношћу, однос према традицији и упознавање са делима читаве плејаде разнородних песника, прве објављене песме и проблеми са уредницима и објављивањем, одбијене песме, разнолике муке са писањем, описи налета инспирације, опијеност епифанијским тренуцима и разочарење у написано. Посредно, представљена је и песничка сцена Њујорка и Чикага у годинама када је Симић почињао са својим писањем. Присутне су и многе пикантерије: разговор са чувеним песником Робертом Лоуелом док масира груди девојкама, битници и њихово скандализовање малограђанске публике,<sup>30</sup> јаз између универзитетске и градске поезије, ексцентричне књижевне вечери, опијања при андерграунд окупљањима и слично. Тек из неколико епизода се могу ишчитати значајни моменти везани за Симићев песнички развој, и готово увек се тичу разумевања традиције, при чему треба истаћи његово интересовање за класичне америчке ауторе XIX века, попут Волта Витмана, дивљење према делу Езре Паунда, уважавање значаја француске модернистичке линије која започиње са Бодлером, и, коначно, фасцинација поезијом латиноамеричких песника и њиховим специфичним поетским модернизмом.<sup>31</sup>

се фашизму, комунизму и другим екстремним примерима колективистичког етоса враћао у различитим приликама и есејима. По тој својој, животној и књижевној, потреби, Симић се посве приближава књижевним интенцијама аутора попут Данила Киша и Борислава Пекића, и сврстава се у једну, најшире схваћено, генерацију превасходно европских аутора, стасалих након Другог светског и за време Хладног рата, који су покушали да пронађу смисао крвавих историјских дешавања која су обележила двадесети век.

<sup>30</sup> „С доласком битника као књижевног покрета и као комерцијалног подухвата сцена се променила. Кафићи су ницали на сваком ћошку. Као додатак фолк певачима и комичарима, они су увели вечери на којима се читала поезија. 'Сусрет с битом и елитом', мамио је натпис неке 'замке' за туристе. 'О, Боже, сићи с неба и појеби ме!' молила се нека девојка у својој песми, на ужас посетилаца из других места.” – Чарлс Симић. *Застирашујући рај*, 107.

<sup>31</sup> „Књига која је у потпуности изменила моје поимање поезије била је једна антологија савремене латиноамеричке поезије коју сам купио у Осмој улици. Објавила ју је издавачка кућа *Њу дајрекинс* још 1942. и већ одавно нема поновљених



Неколико ових места указује се значајним за унутрашње усклађивање структуре *Застирашујућеј раја*, будући да животна искуства која у сећањима Симић бележи прате, између осталог, и испрекидану приповедачку нит епизода које сведоче о Симићевом постепеном постајању песником и књижевником. Метапоетичком, а не само аутопоетичком вредношћу истиче се епизода у којој је приказано рађање Симића приповедача, који то постаје у затвореништву. Након неуспелог покушаја да пређе границу између Аустрије и Југославије и да се у егзилу, напуштајући тоталитарну свакодневицу новооформљене државе, придружи Симићевом оцу, његова мајка је са два детета била смештена у затвор. У тој драматичној ситуацији, која у сећања призива једну од основних архетипских приповедних ситуација – причање пред опасношћу, Симић открива свој приповедачки нерв и књижевни дар:

Што се мене тиче, савршено сам уживао у затвору. Неколико пута су ме стављали заједно са одраслим затвореницима. Мајци је било тешко због тога, јер се бојала да бисмо могли да се раздвојимо и да ме више никада неће видети. Врата ћелије отворила би се у глуво доба ноћи, када би обично одводили људе на саслушања, и само би гурнули унутра мало дете. Затвореници су били запањени. Ћелије су биле препуне. Хтели су да ми направе мало простора, да буду сигурни да сам довољно покривен. Наравно, хтели су да чују и моју причу. Наравно, пристајао бих. Ионако ми стенице нису дале да спавам. Распредио сам, и те како! Био сам у средишту пажње. И код куће, такође, рођаци и пријатељи ишчекивали су да чују шта се догодило. Поново бих глумио пушкарање и ћушке које је добила моја мајка, не бих ли угодил свим суморним и уморним лицима, и тако, сваке ноћи заредом, измишљајући све више

---

издања: та књига упознала ме је с песмама Хорхеа Луиса Борхеса, Пабла Неруде, Хорхеа Карере Андрадеа, Друмонда де Андрадеа, Николаса Гиљена, Винсентеа Уидобра, Жоржа де Лиме, Сесара Ваљеха, Октавија Паза и многих других. После те антологије, поезија коју сам читао у књижевним часописима деловала ми је поприлично млако. [...] Фолклорни надреализам, мистицизам, еротизам и дивљи узлети романтике и реторике код ових песника били су ми привлачнији од свега на шта сам наилазио код француских и немачких модерниста. Наравно да сам сместа почео да имитирам Латиноамериканце.” – *Ишио*, 89–90.

фантастичних детаља, док најзад нису почели да ми се смеју, и тада сам престао.<sup>32</sup>

Интерпретативној пажњи се препоручује опаска о *измишљању*, која опомиње на опрез при процењивању Симићеве и сваке друге мемоарско-биографске прозе. Откривање потребе за песничким испољавањем Симићу се догодило у знатно мање драстичнијим околностима:

У школи сам, наравно, нагињао према ученицима који су били заинтересовани за уметност. Једнога дана двојица мојих другова признали су ми да пишу поезију. Замолио сам их да ми покажу своје стихове. Нисам био одушевљен оним што сам видео. Отишао сам кући и сам написао неке песме да бих им показао како мислим да то треба да се ради. Најпре су сам чин писања и почетни утисак били подстицајни. Затим сам, на сопствено запрепашћење, увидео да су моје песме подједнако глупе као и њихове. Нисам могао то да схватим. То ме је нагнало да се поезији посветим на другачији начин. Прелетео сам неколико антологија покушавајући да одгонетнем ту тајну. Покушао сам да поново пишем, али и даље није ваљало. Оно што је извесно је да је све почело с мојом жељом да задивим своје другове, а онда сам, у процесу писања, открио део себе – имагинацију и потребу да извесне ствари јасно искажем – коју касније никако нисам могао да заборавим.<sup>33</sup>

---

<sup>32</sup> *Истио*, 31. Уп: „Потичем из фамилије врских приповедача, боље рећи лакова. Тако да би најбоља почаст коју могу да им одам била да их надмашим у том безазленом лагању. Чудно, што су приче луђе, утолико сам мање улепшавао и китио. [...] Кад све саберем, рекао бих да сам желео да кажем истину, али не на-уштрб здравог смеха.” – Весна Рогановић. *Ђаво људи на раскришћу: разговори са Чарлсом Симићем*. Дерета: Београд 2017, 46.

<sup>33</sup> Чарлс Симић. *Застирашујући рај*, 76–77. Уп: „Морам признати да сам често био у искушењу да, озбиљна лица, кажем људима да сам изабрао поезију да бих се дочепео свих оних огромних новчаних награда којима обасипају песнике, јер их сазнање да таква одлука у мом животу никад није постојала неизбежно разочара. Уместо неке херојске или поетичне приче, кажем им да сам био тек још један младић који је, без додатних песничких амбиција, песме писао да би импресионирао девојке. С обзиром да ми енглески није матерњи језик, често ме питају зашто своје песме нисам писао на српском и како сам дошао до одлуке да баталим матерњи језик. Мој одговор им опет делује испразно кад објасним да поезија, уколико желимо да је користимо као средство завођења, пре свега

Готово да се у наведеном пасусу не може приметити ништа неуобичајено и ван стереотипних околности, типолошки сличних великој већини почетних литерарних покушаја других песника. Међутим, почетно сазнање да писање поезије јесте и процес откривања самог себе (као и, консеквентно, откривање и света изван себе), указује се значајним за Симићево далекосежно разумевање сопствене потребе да се песнички исказује, као и за формирање његових поетичких гледишта. Симићево осамостаљивање и одлазак од родитеља, праћено је у *Застирашујућем рају*, на неколико нивоа сазревања, социјалном, љубавном, пословном и песничком:

Да сам ишао на колеџ као сви остали, да сам остао код куће са родитељима, можда ништа не би испало онако како је испало. Али, пошто сам био сам, морао сам да оправдам своје постојање у сопственим очима. Било је очигледно да нећу успети у животу на уобичајен начин, и зато сам писао и сликао.<sup>34</sup>

Прича о Симићевом животу се не окончава са завршетком *Застирашујућеј раја*, већ са поглављима која тематизују његов одлазак у војску. Уједно се и казивање о његовом песничком зрењу и развоју на истом месту приводи крају. Од двадесет и трећег поглавља, не рачунајући излазно, свако од њих је заправо накнадно унесени, већ написани или објављени есеј. Мемоарска и аутобиографска структура се са том приповедачком изменом урушава, а прича о Симићевом животу, односно избор сећања, преобликује се у есејистички говор. Не пишу сви књижевници потпун извештај о свим годинама свога живота – познат је манир по којем се приповедање прекида када се стигне до женидбе аутора, односно, кад се оконча младалачки, „јуначки”, период живота. Стога није проблем у томе што

---

мора бити разумљива. Извесно је да ниједна америчка девојка не би пала на момка који јој усред ноћи, док на њеној веранди пијуцкају кока-колу, чита љубавне песме на српском језику.” – Чарлс Симић. „Зашто пишем поезију: Говор на додели награде Златни венац на фестивалу *Струшке вечери поезије* у августу 2017.” <https://pescanik.net/zasto-pisem-poeziju/> (Приступљено: 22. 2. 2025. године).

<sup>34</sup> Чарлс Симић. *Застирашујући рај*, 83–84.

је Симић са одласком у војску одлучио да прекине сопствена сећања, већ у томе што је на, унеколико заокружени део рукописа, лабаво увезан линеарним приповедним прогресом, додао седам самосталних есејистичких целина, које су то умногоме и остале и у оквиру надређене целине. Ови есеји нису писани за *Застірашујући рај*, те је стога дистанца коју обликују према младалачким Симићевим књижевним искуствима сасвим очигледна. Есеји са краја рукописа садрже многе значајне Симићеве ставове и закључке на проблеме и питања, не само песничка, постављена у дијахроно обликованом делу *Застірашујућеј раја*. Међутим, ова поглавља и ставови делују накалемљено, односно, накнадно придодато, а не као синтеза проблема постављених на ранијим местима и произишлих из дотада представљених сећања и ситуација. *Застірашујућем рају* недостаје средишњи период Симићевог живота, прелазак из младића у човека, из књижевних покушаја у књижевне успехе, из мисаоних недоумица у суверена сазнања, па на тај начин значајна места везана за разрешења метафизичких својстава поезије и улоге писања и поезије не долазе природно као величанствена завршница зрења једне занимљиве и вредне песничке мисли и животног искуства, већ као придодате забелешке и дигресије. *Застірашујући рај* представља стога Симића као несигурног почетника и сигурног класика, док је искуствени простор између ове две животне тачке прескочен, или прећутан. Делимично због тога, а више због приповедне дисонанце између две приповедно и искуствено оделите целине рукописа, Симићева сећања делују незавршено.

Стога придодати есеји, као што је, рецимо, „Незнани Чарлс”<sup>35</sup> који самостално представљају неке од најбољих примера Симићевог есејистичког писма, уводе разрешења на тек

---

<sup>35</sup> В. Чарлс Симић. *Фабрика сирочади*, 28–33. Симић у овом тексту потеже значајне теме везане за метафизичку вредност поезије, која је тек дотакнута у биографском делу *Застірашујућег раја*. За овај есеј је значајно не само то што аутор прати своја промишљања која почињу од стамених атеистичких схватања и развијају се све до неке врсте поетске метафизике, што се може пратити и у његовој поезији, већ и због тога што је у њему забележен и догађај који покреће промену у Симићевом промишљању – сећање на посету манастиру Месић у

постављене и назначене теме, и тако *Заси́рашујући рај* приводе његовом крају у нескладу структурних, мисаоних, искуствених и поетичких токова. Несклад пак није, у том смислу, изразито тематски или идејни, јер целокупни текст ипак наткриљује јединствена ауторска позиција, већ је оличен у недостајању целокупног искуства (или барем казуалне или дијахроне илузије укупног искуственог хоризонта и његовог развоја), дакле, сећања која би представила искуствени лук од почетничких песничких покушаја и недоумица до закључних поетичких ставова. Потоњим се указује и кратко излазно, тридесето, поглавље – парабола о уметничкој потреби за изразом:

Година је 1942, или 1943, а то је једна од мојих најранијих успомена. Мислим да је била зима. Мајка ме је одвела у оперу, на извођење *Фиџарове женидбе*. Први је чин, и Сузана и Фигаро су у неком салону у стилу 18. века и шетају тамо-амо по соби. На неколико столова налазе се свећњаци са упаљеним свећама. У једном тренутку Сузана се очешала о једну свећу и дугачку мараму коју је огрнула преко одеће захвата ватра. Публици застаје дах. Она престаје да пева и стоји, хватајући се за главу од ужаса док пламенови постају све већи. Фигаро, не оклевајући ни трена, брзо зграби мараму, баца је на под, и трупка по њој ногама као шпански играч. Све време, он и даље пева ту дивну музику...<sup>36</sup>

### Постоји ли амерички сан?

Приповест о Симићевом животу и делу се може разумети као велика синтеза његових опсесивних тема које је анализирао у својим многобројним есејима. Најпре на тематском плану, али не и при доследном идејном и мисаоном развоју његових изабраних тема, будући да је очекивање које антиципира коначне и велике закључке поводом Симићу најзначајнијих тема почесто изневерено. Многе странице су посвећене

---

друштву Васка Попе. В. више у: Миломир Гавриловић, „Српске теме у есејистици Чарлса Симића”, 222–223.

<sup>36</sup> Чарлс Симић, *Заси́рашујући рај*, 200.

књижевности и, посебно, поезији, потом и музици, превасходно цезу, затим сликарству, филму, друштвеној улози уметности, америчком друштву, разлици између европских цивилизацијских вредности напрема америчким, политици, идеологији, фашизму, социјализму и капитализму, америчкој историји, српским темама и породичним причама, храни и пићу, женама и љубавним авантурама. По правилу, већина ових тема је ефектније и представљена и тумачена у краћој форми есеја, у којој, упркос Симићевој скоро пословичној распојасаности која омогућује свакакве дигресије и брзе промене ритма и теме, аутор ипак упућује конце приповедања ка излазној синтези. У *Застірашујућем рају* Симић пак брзо прелази са теме на тему, каткад се тек дотичући одређеног проблема, често га и не заокруживши вредносним или закључним коментаром пре него што настави да прати логику својих сећања. То не значи да детаљнијих анализа нема – читава последња четвртина *Застірашујућеі раја* се састоји управо од унетих есеја, а и претходећи укупни текст садржи многе унете пасаже и целине тог типа – већ управо то да Симић, пишући своја сећања, предност даје њиховој емотивној вредности, а не њиховом друштвеном, приповедном или неком другом значају. Његови есеји, а у истој мери и *Застірашујући рај*, потврђују мишљење да се огледање у овом жанру може схватити као обликовање „митологије засноване на ауторству”,<sup>37</sup> што омогућава да се на истом простору приповеда о наоко ефемерној животној ситници и свакодневици и о некој значајној књижевној или друштвеној појави или догађају који је изменио свет. Рецимо, да се исти текстуални простор посвети сећању на чорбаст пасуљ као и сећању на пловидбу преко Атлантика којом је Симићева избегличка авантура приведена крају. Међутим, без обзира на то што Симић својеглаво прати унутрашњу емотивну логику која распоређује простор додељен његовим сећањима, све његове опсесивне теме су присутне, било да их се тек узгред дотиче или износи темељитију анализу, и у том смислу

---

<sup>37</sup> Михаил Епштејн. *Есеј*, 80.

се *Застирајујући рај* може разумети као својеврсни регистар или чак предметни каталог Симићевих књижевних тема и животних опсесија.

Значајем се међу њима истиче Симићев поглед на америчко друштво и, уопште, на Америку из педесетих и шездесетих година прошлог века као симбол и као идеју. На тај начин се, следствено, формира и његово разумевање америчког сна. Свакако, сви његови ставови дати су из избегличке и имигрантске визуре особе којој је од старог света и европских вредности у личном искуству остало сећање на рат, живот под нацистичком окупацијом и касније под комунистичким тоталитарним системом и, на крају, избеглиштво. Стога је, како то наслов српског издања сасвим пластично сугерише, од значаја што његов поглед на нови свет није идеализован, чак ни при првом сусрету, иако у тој ситуацији јесте исказан у вишем тоналитету:

Све је било тако невероватно и дивно! Смеће по улицама, начин на који су људи били обучени, високе зграде, прљавштина, врућина, жути таксији, билборди и знаци. Ни трага Европи. Све је било ужасно ружно и дивно у исто време! Америка ми се свидела истог трена.<sup>38</sup>

Иако је Симић доспео до САД-а у тренутку када је, у окриљу Хладног рата, потпомогнут идеолошким кампањама и производима културе попут холивудских филмова, мит о новом свету и лаком достигнућу америчког сна постао попкултурни феномен, његова представа америчког друштва не прати пропагандне тонове, већ даје реалистичну и, унеколико, субверзивну представу:

Сви долазимо у Америку очекујући да постанемо део неког холивудског филма. Већина америчких филмова снимљена је у јужној Калифорнији, па ако сте у Европи гледали палме како се њишу на ветру док испод крошњи промиче неко налик на Риту Хејворт у белој лимузини, стекли сте потпуно погрешан утисак о овој земљи. Да ли људи збиља тако живе, питао

---

<sup>38</sup> Чарлс Симић. *Застирајујући рај*, 66.

сам се. Шта ли ће рећи за моје покварене зубе и смешан акценат? Америка је била застрашујући рај.

Зато је за мене било охрабрујуће сазнање да у Чикагу има сиротиње. Улице са ђубриштима и веш окачен око пожарних степеница. Старци који се клате на ћошку и пију нешто из смеђих папирних кеса. Деца што се туку у школском дворишту. Понеки просјак. Старица са верглом и мајмуном. Окретала је ручицу обема рукама, док је мајмун ишао околу с металним лончетом. Носио је похабани капут с бакарним дугмадима и изгледао је млађано и враголасто. Све сам то добро разумео. Одједном сам почео да се осећам као код куће.<sup>39</sup>

Управо су ознаке социјалне беде – дакле, деконструкција митова о америчком сну, односно директни примери који указују да тај сан није исто што и јава – оно што иницијално омогућава Симићу да иступи из наметнуте позиције странца, имигранта и избеглице. Међутим, не делује да Симић на овај начин директно критикује америчко друштво и његову рекламирану лажну златну плату. Управо тај низ противречности који одређује америчко капиталистичко уређење у успону, и који похрањује све социјалне категорије, од највеће беде до незамисливог богатства, Симић разуме као предност јер у том сијасету понуђених могућности има места за свакога, па и за емигранте, односно, посебно за њих, чија је судбина, како наводи, да живе „у много светова истовремено, од којих су неки били имагинарни”.<sup>40</sup> Социјална и друштвена разноликост коју дозвољава друштво у које је Симић емигрирао обликовано је да одговара ономе ко жели да свој избеглички статус замени резиденцијалним, да од странца постане домицилни грађанин. Управо због тога Симићева представа америчког друштва не подлеже идеализацији, али ни директној деконструкцији, иако су и тонови, са једне стране, дивљења и уживања, а са друге, осуде и иронијског исмевања, присутни

---

<sup>39</sup> *Исџо*, 77.

<sup>40</sup> *Исџо*, 114. Уп. „Сви смо ми сложене личности, састављене од неколико различитих особа захваљујући томе што смо бацани тамо-амо по свету, из једне земље у другу”. – *Исџо*, 116.



– он америчко друштво разуме као амбивалентну многилику институцију која уједно дозвољава постојање, најчешће упоредо, свих социјалних, друштвених, политичких и других могућности. На концу, то је ипак друштво које је дозволило једном имигранту дечаку, који до петнаесте године није знао ни једну реч енглеског језика, београђанину Душану Симићу, рођеном у освит Другог светског рата, да постане национални амерички песник и песнички изасланик америчког конгреса, и да тај статус достигне промишљајући и домишљајући, у свом песничком и есејистичком опусу, управо америчко друштво, његова ограничења и противречности.

### Завршна разматрања

Како на крају оценити књижевну вредност Симићевог *Застирашујућеј раја*? Проблеми овог списка су пре свега структурне природе. Симић је вешт приповедач, те су стога унети фрагменти и епизоде, све до целих есеја, најчешће спретно, макар до двадесет и другог поглавља, повезани у наративну надцелину. Симићевом приповедању не смета ни пословична усмереност на дигресије, ни местимична фрагментарност унетих целина, због тога што растресита увезаност ових целина ипак јасно представља израз наткриљујуће свести, и припада истом стилском регистру и препознатљивом изразу. Једини кључни недостатак *Застирашујућеј раја* очитује се у Симићевој одлуци да лабаво увезани, али ипак изведени казуални и дијакхрони ток животних догађаја и начелно линеарно приповедање о свом животу, којем је на готово свакој страници придодат какав дигресивни или епизодични принос, прекине након двадесет и другог поглавља, и да на тај начин оконча мемоаристичку и аутобиографску нит овог дела, као и дотада представљену развојну нит сопственог животног искуства. Додати есеји који испуњавају последњу четвртину списка веома су добро, на моменте, и изузетно писани, али представљају превелико бремене за структурну уједначеност овог дела. Такође, мисао изведена у њима не пред-

ставља директну синтезу Симићевих проматрања изнетих у дотадашњем делу рукописа, већ накнадно додате закључке и коментаре, који се тематски увезују са остатком, али не произилазе директно из њега. Самим тим, ово дело није целовито, и због тога се Симићева сећања чине недовршеним. Ако се у обзир узме ауторова доследна потреба да своју мисао, како у есејима и фрагментима, тако и у *Засѣрашујућем рају*, огледа ослобођену од жанровских и приповедних конвенција, или казуалног развоја мисли, ова строга оцена се може унеколико и ублажити, али се ипак не може потпуно укинути утисак да Симићевим сећањима недостаје структурна и наративна кохезија.

Но, тај проблем структурне природе не обесмишљава теме и идеје изнете у *Засѣрашујућем рају*. Симић је изузетан прозни писац у краћој форми, понајбољи у својим есејима, те ни проза забележена у његовим сећањима, осим ипак видљиве конструисаности књиге, у естетском и приповедном квалитету не заостаје пуно за Симићевим есејима. Читаоцу коме његови есејистички текстови нису познати, *Засѣрашујући рај*, барем до двадесет и другог поглавља лако се може учинити као целовита и складно увезана прича. Ипак, и онај читалац који је свестан све есејистичке грађе унете у ово дело, технике колажа која резултује многим дигресијама и фрагментарним деоницама, и, коначно, преломљене структуре самог дела на месту где се окончава дијахронијски низ сећања, а наставља се на већ објављене и у овај спис унете есеје – не може *Засѣрашујући рај* оценити као лоше написано штиво. Разлог томе је очигледан – Симић је верзиран приповедач и сјајан стилиста, а прича коју обликује нуди много више од аутобиографске и мемоарске грађе. Чини се да је ретко када живот песника заиста интересантан, а још ређе се дешава да песник интересантне биографије уме да напише добро и занимљиво исприповедану приповест о свом животу. Почевши од свог трагичног историјског искуства, Симић у *Засѣрашујућем рају* даје једну могућу синтезу свог животног искуства. Такође, ово дело пружа фасцинантне увиде у размишљања једног великог

песника и есејисте, даје прецизну слику неколико меридијанима и протоком времена раздвојених средина, као и умешно испричану причу о Симићевом одрастању, и његовим многим детињим авантурама и младалачким проблемима у које су га судбинска случајност и историјска дешавања поставиле. Српском читаоцу, без сумње, најзначајнија ће бити почетна поглавља Симићевог списка у којима су представљена овдашња историјска дешавања кроз сећања на предратни Београд, опасности под нацистичком окупацијом, доживљено бомбардовање Београда и од стране Немаца и од стране савезника, играње међу рушевинама и лешевима, ослобођење главног града и улазак Црвене армије, живот и одрастање у комунистичкој држави након рата, покушаји емиграције, затворско и, на крају, избегличко искуство. Ова сећања приказују уметнички суверено исприповедану, промерену и кроз инфантилност Симићевих дечјих сећања и слојевитост његових зрелих просуђивања над тим сећањима, представу једног времена, која се умногоме усаглашава са другим блиским исприповеданим причама о истим догађајима и истим временима, као код, рецимо, Слободана Селенића или Светлане Велмар Јанковић. На концу, без обзира на неколико кључних структурних неусаглашености, *Застирајући рај* представља – не ни мемоаре, не ни аутобиографију, не ни збирку есеја, не ни свеске – већ управо веома добро писана *сећања* Чарлса Симића, чија се естетска вредност и идејна слојевитост, па и изазовност не могу довести у питање.

## ИЗВОРИ И ЛИТЕРАТУРА

СИМИЋ, Чарлс. *Анђели на жици за веш: изабрани есеји*. Превела Весна Рогановић. Архипелаг: Београд 2021.

СИМИЋ, Чарлс. *Застирајући рај: сећања*. Превела Весна Рогановић. Архипелаг: Београд 2023.

СИМИЋ, Чарлс. „Зашто пишем поезију: Говор на додели награде Златни венац на фестивалу Струшке вечери поезије у августу 2017.” <https://pescanik.net/zasto-pisem-poeziju/> (Приступљено: 22. 2. 2025. године).

СИМИЋ, Чарлс. *Незайослени видовњак: есеји и сећања*. Превела Весна Рогановић. КОВ / Ментор: Вршац / Панчево 1995.

- СИМИЋ, Чарлс. „Песма у прози”. Превео Драган Бабић. *Поља*. Год. LXVIII бр. 542. 2023, 26–29.
- СИМИЋ, Чарлс. *Тамо где њочиње забава*. Превела Весна Рогановић. Архипелаг: Београд 2016.
- СИМИЋ, Чарлс. *Фабрика сирочади: (есеји и сећања)*. Превели Весна и Драшко Рогановић. Paideia: Београд 1999.
- СИМИЋ, Чарлс. *Чудовишће воли свој лавиринт: бележнице*. Превела Весна Рогановић. Архипелаг: Београд 2018.

\*

- АДОРНО, Теодор. „Есеј о есеју”. У: *Филозофско-социолошки есеји о књижевности*. Превели Надежда Чачиновић-Пуховски и др. Школска књига: Загреб, 1985, 17–36.
- АЋАМОВИЋ, Бојана. „Град у поезији Чарлса Симића”. *Поља*. Год. LXVIII бр. 542. 2023, 151–157.
- БОДЛЕР, Шарл. *Сликај мојој живој*. Превео Бојан Савић Остојић. Службени гласник: Београд 2013.
- ГАВРИЛОВИЋ, Миломир. „Српске теме у есејистици Чарлса Симића”. У: *Песници као есејисти: културни контексти групе њоловине 20. века: зборник радова*. Уредиле Јана Алексић и Милица Ђуковић. Институт за књижевност и уметност: Београд 2024, 209–238.
- ГОРДИЋ ПЕТКОВИЋ, Владислава. „Симићскејп, свет галантног губитништва”. *Поља*. Год. LXVIII бр. 542. 2023, 176–178.
- ДЕБЕЉАК, Алеш. *Балканско брвено: есеји о књижевности „југословенске Ајлантиде”*. Превела Драгана Бојанић Тијардовић. КЦНС: Нови Сад, 2015.
- ЕПШТЕЈН, Михаил. *Есеј*. Превела Радмила Мечанин. Народна књига / Алфа: Београд 1997.
- НЕНЕЗИЋ, Марија. „Роман о сећању”. *Полиџика* (Културни додатак). Год. СХХI бр. 39684. 2024, 4.
- РОГАНОВИЋ, Весна. *Ђаво јуди на раскришћу: разговори са Чарлсом Симићем*. Дерета: Београд 2017.
- РОГАНОВИЋ, Весна. „Свет по Чарлсу”. Поговор. У: Чарлс Симић. *Застірашујући рај: сећања*. Превела Весна Рогановић. Архипелаг: Београд, 2023, 201–204.
- САМБРАНО, Марија. *Визија и искуство*. Превела Александра Манчић. Службени гласник: Београд 2011.
- ХРИСТИЋ, Јован. „Судбина есеја”, У: *Јован Христић*. Приредила Бојана Стојановић Пантовић. Издавачки центар Матице српске: Нови Сад 2016, 133–140.

Библиотека Михизови сусрети  
Књига 4.  
АУТОБИОГРАФИЈЕ И МЕМОАРИ

*Издавачи*

Матица српска, Нови Сад  
Српска читаоница, Ириг

*За издаваче*

Академик Драган Станић,  
председник Матице српске  
Милица Уверић,  
директор Српске читаонице у Иригу

*Стиручни сарадник Одељења за књижевност*

Др Милена Кулић

*Лектура и коректура*

Мср Јелена Поповић  
Мср Милица Поповић

*Рејисџар имена*

Др Наташа Дракулић Козић  
Др Јована Јосиповић  
Др Снежана Савкић

*Технички уредник*

Вукица Туцаков

*Корице*

Атила Капитањ

*Прелом и припрема за штампу*

Владимир Ватић, ГРАФИТ, Петроварадин

*Штампа*

МАЛА КЊИГА, Нови Сад

Тираж 300

ISBN 978-86-7946-511-5 (МС)

ISBN 978-86-89117-49-3 (СЧ)

CIP – Каталогизација у публикацији  
Библиотека Матице српске, Нови Сад  
821.163.41-94.09(082)

**АУТОБИОГРАФИЈЕ и мемоари** : зборник радова са  
трећих Михизових сусрета (2024) / уредио Владан Бај-  
чета ; [регистар имена Наташа Дракулић Козић, Јована  
Јосиповић, Снежана Савкић]. - Нови Сад : Матица срп-  
ска ; Ириг : Српска читаоница, 2025 (Нови Сад : Мала  
књига). - 510 стр. : илустр. ; 24 cm. - (Библиотека Михи-  
зови сусрети ; књ. 4)

Тираж 300. - Стр. 7-11: Уводна ријеч / Владан Бајчета. - Напомене  
и библиографске референце уз текст. - Библиографија уз сваки  
рад. - Регистар.

ISBN 978-86-7946-511-5 (MC)

ISBN 978-86-89117-49-3 (СЧ)

а) Српска књижевност - Аутобиографије - Зборници

COBISS.SR-ID 176970249